

Prof. Dr. Bilal Kemikli'nin "PİR-İ TÜRKİSTAN AHMED-İ YESEVÎ" Konferansı

*Abdullah Muaz GÜVEN**

Konya Büyükşehir Belediyesi ile Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin birlikte düzenlediği "Pir-i Türkistan Ahmed-i Yesevî" konulu konferans 27 Nisan 2018 tarihinde gerçekleştirildi. Konya İl Halk Kütüphanesi'nde icrâ edilen programa konuşmacı olarak, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bilal Kemikli katıldı. Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Şeker'in açılış konuşması akabinde söz alan Bilal Kemikli, Selçukluyu, Anadolu'yu mayalayan ve Türkçeyi hakikat dili haline getiren unsur olarak nitelediği Ahmed-i Yesevî'nin hayatı ve hikmet tasavvuru üzerinde değerlendirmelerde bulundu.

Ahmed-i Yesevî'nin Yetiştirdiği Coğrafya ve Medeniyet

Bilal Kemikli, Türkistan kavramı üzerinde coğrafi, sosyal ve siyasî açıdan tahliller yaparak konuşmasına başladı. Kemikli: "Maalesef bugün Türkistan denilince Ahmed-i Yesevî'nin doğduğu, yaşadığı ve hizmet ettiği Yesi şehri akla geliyor. Büyük bir kültür coğrafyası ve büyük bir ilim havzası olarak bilinmesi gereken Türkistan, bugün coğrafi olarak sadece bir şehri tavsif etmek için kullanılıyor. "Büyük Türkistan Ufku" olarak niteleyebileceğimiz düşünce akımının doğduğu bu coğrafyanın, büyük âlimlerin yetiştiği geniş bir alan olduğunun altını çizmemiz, Türkistan'ın Asya'nın kalbi olduğunu bilmemiz gerekiyor." sözleriyle Türkistan coğrafyasının önemini dile getirdi. Bilal Kemikli bu bağlamda, son zamanlarda sıkça zikredilir hale gelen "Oğuzların ya da Türkmenlerin köklü bir medeniyeti yoktur, bu zümreler heterodoks gruplar şeklinde ortaya çıkıp, Osmanlılarla birlikte sünî bir anlayışa sahip olmuşlardır." şeklindeki paradigmanın doğru olmadığını belirtti. Ahmed-i Yesevî'nin yaşadığı coğrafyada tasavvuf ve felsefe gibi alanlarda eser ve görüşleriyle öne çıkan Ebu Nasr Muhammed el-Fârâbî (h. 339), Ebu Said Ebu'l-Hayr (h. 440), Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî (h. 481) ve Necmeddîn-i

* Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Öğretim Elemanı.

Kübrâ (h. 618) gibi isimleri zikrederek Türk-İslam medeniyetinin temellerini oluşturan bu isimleri yok saymanın mümkün olmadığını söyledi.

Bilal Kemikli: “Coğrafya kaybı, düşünce kaybını beraberinde getirir. Medeniyetimizin temellerinin oluştuğu coğrafyayı bilmemek, o coğrafyanın yetiştirdiği şahsiyetleri tanımamak, temel felsefe ve düşünce biçimimize de yabancı kalmamıza sebep olacaktır. Günümüzde ortaya atılan bu tür iddialar, bu yabancılaştırmanın bir neticesi olarak karşımızda durmaktadır. Bu yüzden özellikle gençlerimize Remzi Oğuz Arık’ın *Coğrafyadan Vatana* isimli eserini okumalarını tavsiye ediyorum.” sözleriyle medeniyetin varlığının sürdürülebilmesi için bir coğrafyaya tutunmanın zorunlu olduğunu ifade etti.

Ahmed-i Yesevî’nin Hayatına Dair

Ahmed-i Yesevî’nin hayatına dair malumâtın genellikle menkıbelere dayandığını belirten Bilal Kemikli, bununla birlikte Hazîni’nin *Menba’u’l-Ebhâr* isimli eseri ile II. Selim’e takdim ettiği *Cevâhiru’l-Ebrâr* eserinin Ahmed-i Yesevî ve Yeseviyye tarikatı ile ilgili temel kaynaklardan kabul edildiğini ve önemli bilgiler içerdiğini ifade etti. Ayrıca ilk dönem Bektâşî kaynaklarından da Ahmed-i Yesevî hakkında bilgi edinmenin mümkün olduğunu belirten Kemikli, yakın dönemde ise Fuad Köprülü, Kemal Eraslan ve Necdet Okumuş’un Ahmed-i Yesevî hakkında önemli çalışmalara imza attığını söyledi. Kemikli, Ahmed-i Yesevî ile ilgili kaynaklar konusunda ifadelerini şu şekilde sürdürdü: “Bugün Taşkent’te bulunan ve henüz ulaşamadığımız *Bostân-ı Muhibbîn* isimli eserde de Ahmed-i Yesevî ve Yeseviyye tarikatı içindeki silsile hakkında bilgilerin var olduğunu öğreniyoruz. Maalesef Türk Dünyası, özellikle Türkoloji alanında yapılacak çalışmalar hususunda büyük bir kaynak havuzu oluşturma noktasında gecikmiş görünüyor. Araştırmacılarımızın özellikle ata yurdumuz olan coğrafyadaki çeşitli kütüphanelerden daha kolay yararlanmalarını sağlayacak imkânların oluşturulması, bu tür eserlere ulaşmamız açısından son derece önemlidir. İçinde yaşadığımız kültür coğrafyasının bir dönüşüm gerçekleştirebilmesi, kendine gelebilmesi için kütüphanelerin ortak bir bilgi havuzu oluşturarak araştırmacıların hizmetine sunmaları gerekmektedir.”

Ahmed-i Yesevî'nin hayatı hakkında malumat içeren kaynaklara bu şekilde değindikten sonra Bilal Kemikli, tarihi veriler ve menkıbeler çerçevesinde Ahmed-i Yesevî'nin hayatı ile ilgili şu bilgileri paylaştı:

“Ahmed-i Yesevî, Akşehir adıyla da bilinen Yesi'de dünyaya geldi. Babası âlim bir zat olan ve Şeyh İbrahim olarak bilinen İbrahim Ata idi. Ata ifadesi burada manevi gelişim neticesinde uygun görülen bir vasıf olarak zikredilir. Annesi ise Karaşaş anadır. Ahmed-i Yesevî üzerinde tesiri olan en önemli kişi, menkıbevî bir şahsiyet olarak bilinen Arslan Baba'dır. Bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bizzat aldığı, bir başka rivayete göre ise Selmân-ı Fârisî aracılığıyla aldığı emaneti Ahmed-i Yesevî'ye teslim eden Arslan Baba, onun manevi gelişiminde büyük etkiye sahiptir. Ahmed-i Yesevî, Arslan Baba'nın vefatından sonra ise Buhâra'ya giderek hanefî fakihî ve aynı zamanda nakşî tariki içinde bir sufi olan Yusuf-ı Hemedânî'ye intisab etmiş, onun irşad ve terbiyesi altına girmiştir. Yûsuf-ı Hemedânî'nin vefatı üzerine irşad mevkiine önce Abdullah-ı Berkî, onun vefatıyla Şeyh Hasan-ı Endâkî geçer. 1160 yılında Hasan-ı Endâkî'nin de vefatı üzerine Ahmed Yesevî irşad postuna oturur. Bir müddet sonra, vaktiyle şeyhi Yûsuf-ı Hemedânî'nin vermiş olduğu bir işaret üzerine irşad makamını Şeyh Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'ye bırakarak Yesi'ye döner; vefatına kadar burada irşada devam eder. Ahmed-i Yesevî altmış üç yaşına geldiğinde sünnet-i seniyyeye bağlılığını gösteren bir davranış olarak tekkesinin avlusunda müridlerine bir çilehane hazırlatır, vefatına kadar bir yandan burada ibadet ve riyâzetle meşgul olur, diğer yandan irşad faaliyetini sürdürür.”

Ahmed-i Yesevî ve Hikmet Tasavvuru

Hikmet kavramı ve tasavvuru üzerine daha kapsamlı bir oturum çerçevesinde konuşmanın ihtiyaç olduğunu belirten Kemikli, büyük müfessir, şârih ve mütefekkir İsmail Hakkı Bursevî'nin “Kivâm-ı dünya dört nesne iledir. Bunlar; ilim, adalet, tababet ve hikmettir.” sözünü izah ederek konuşmasına devam etti: “Dünya hayatı bu dört unsurun dengeli bir şekilde var olmasıyla anlam kazanır. Birbiriyle bağlantılı bu kavramların her biri dünya evinin birer direğidir. Evin sağlam olması bu dört direğin muhkemliğine bağlıdır. İlmî tekâmülün olmadığı yerde sağlıklı bir adaletten, sağlık politikalarından ve hikmetten söz edilemez. Bu bakımdan gelişmişlik; dengeli, ferdin ve cemaatin maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılayacak, güveni tesis edecek, akli ve fikri besleyecek ilmî hayat, adalet telakkîsi, sağlık

politikaları ve hikmetle temin edilecektir. Bu terkipte hikmeti “varlığın hakikatine ilişkin düşünceler” anlamında değerlendirebiliriz. Hikmet; ilim, felsefe, sanat ve şiirdir. Kelime anlamı bağlamında değerlendirildiğinde hikmet, sınırlandırma demektir. Ahmed-i Yesevî'nin hikmet anlayışında bu bağlamın da önemli etkisi vardır. Hikmet, yapacağı şeyi nasıl yapacağını soran kişiye Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye nazarıyla cevap vermek, yapacağı işin sınırlarını bu nazarla belirlemektir. Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerini okuduğumuz zaman haddimizin bildirildiğini, hudutlarımızın öğretildiğini görürüz. Vahyi ifade eden defter-i evvel, insanın hakikat ve mana arayışını ifade eden defter-i sâni; Yesevî yolunun ana güzergâhıdır. Fitrî olarak verilen tabiî Müslümanlık, dil ile ikrar ve kalb ile tasdiki ifade eden ihtiyârî Müslümanlık ve bir mektebe tâbi olunarak ulaşılan entelektüel Müslümanlık şeklindeki üç yoldan üçüncüsü işin tarikat, marifet ve hakikat cephesiyle açılmasını arzulayanlar için elzemdir. Bu üçüncü yolda hikmet anahtar kavram durumundadır.”

Ahmed-i Yesevî'nin Etkileri

Bilal Kemikli, Ahmed-i Yesevî'nin, medeniyet tasavvurumuza etkisi üzerindeki değerlendirmelerine Ahmed-i Yesevî kimdir? sorusuna verdiği farklı cevaplarla başladı:

“Ahmed-i Yesevî, önemli bir köşe taşıdır. Bizi derleyip toparlayan bir isimdir. Yeniden derlenip toparlanmak için tanınması ve bilinmesi gereken bir isimdir. Gönül bahçemizi dizayn eden bir bahçivandır. Nurettin Topçu'nun nazarıyla bakarsak büyük ruhlardan birisidir.”

Bilal Kemikli, Ahmed-i Yesevî'nin etkisi konusunda; fıkıh ayağını İmam-ı Azam, itikad ayağını İmam-ı Mâturîdi ve irfan ayağını Ahmed-i Yesevî'nin oluşturduğu bir sacayağı metaforunu izah ederek konuşmasını sürdürdü. Üzerinde Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in manevi şahsiyetini, ondan mülhem, onun sünnetine uygun bir düşünce biçimini ve medeniyet tasavvurunu taşıyan bu sacayağında; kamusal alanla ilgili zihniyetimizi ve fikhimizi inşa eden İmam-ı Azam, inanç boyutunda temel ilkelerimizi sistematize eden İmam-ı Mâturîdi ve fikh-ı bâtin dediğimiz içimizdeki dünyayı dizayn eden Ahmed-i Yesevî'nin üç ana sütun olduğunu ifade etti.

Farsça biliyor olmasına rağmen Türkçe yazmasını ve Türkçeyi hakikat diline dönüştürmesini Ahmed-i Yesevî'yi farklı kılan husus

olarak zikreden Kemikli, Anadolu irfan geleneğine kân olması yönüyle hikmetlerin pek çok sufi şairin şiirinde özümsemiş olarak hissedildiğini vurguladı. Türkçenin süt dişi olarak tanımladığı Yunus Emre şiirinin, hikmetlerin Anadolu Türkçesine naklinde önemli bir araç olduğunu belirtti.

Kemikli, konuşmasını şu ifadelerle tamamladı: "Türkçe, Ahmed-i Yesevî'nin açtığı hakikat arkında, Muhammedî muhabbet arkında gelişmiştir. Peygamber sevgisi Ahmed-i Yesevî ile Türkçenin, şiirin merkezine yerleşmiştir. Ahmed-i Yesevî, gölgesi sadece Türkistan'ı değil Anadolu'yu da saran ulu bir çınardır. Onun uyandırdığı çerağı, Hacı Bektaşî Veliler, Yunus Emreler Anadolu'ya taşımış, Sarı Saltuklar Rumeli'ye götürmüştür. Ahmed-i Yesevî ile uyanan, gönül dostlarıyla coğrafyalar aşan bu düşünceyi gönüllere nakşeden bir Ahmed-i Yesevî hikmetiyle sözlerime son vermek istiyorum:

On sekiz bin âleme server olan Muhammed
Otuz üç bin ashâba rehber olan Muhammed
Yoksulluğa, açlığa kanâatli Muhammed
Asi olan ümmete şefâatli Muhammed

Geceleri uyumaz, tilâvetli Muhammed
Garip ile yetime mürüvvetli Muhammed
Yoldan azan şaşkına hidâyetli Muhammed
Muhtaç olan herkese, kifâyetli Muhammed

Prof. Dr. Bilal Kemikli Konferansı

